dvidančio štampo, grūdo formos įspaudai. Titnago dirbiniai gaminti iš nuoskalų ir plačių skelčių. Tai „širdinis" strėlės antgalis, plokščiai retušuoti peiliai, peilių ašmenys iš plačių skelčių laužtais galais, galiniai gremžtukai, grandukai. Lancetų, mikrolitinių ašmenėlių, trikampių mikrolitų, mikrorėžtukų kolekcija ir keliasdešimt šukių, priklausiusių 6-iems smailiadugniams puodams, buvo datuoti viduriniu neolitu ir priskirti Nemuno kultūrai (pav. 4). Keramikos molio masė liesinta mišriomis priemaišomis, 1 puodo – vien grūstu kvarcitu. Puodai puošti stačiakampių įspaudų eilėmis, smulkių įspaudėlių grupėmis. Keli mikrolitiniai ašmenėliai priskirti ankstyvajam mezolitui.

1998–1999 m. Karaviškių 6-ojoje gyvenvietėje ištirtas 451 m^2 plotas, surinkta 10 478 žmogaus apdirbtų titnagų ir 3 080 lipdytinės keramikos fragmentų. Radiniai priklausė ankstyvojo mezolito, ankstyvojo ir vidurinio neolito Nemuno kultūros, vėlyvojo neolito Virvelinės keramikos kultūros gyvenvietėms bei ankstyvojo žalvario amžiaus titnago skaldyklai.

Tomas OSTRAUSKAS, Gytis PILIČIAUSKAS

Investigations of Karaviškės settlement 6 of Stone and Bronze Ages

The area investigated in Karaviškės settlement 6 (Varėna district) in 1998-1999 covered 451 m^2. The total of 10 478 treated flint artefacts and 3080 fragments of pottery were uncovered. The finds belonged to settlements of Early Mesolithic, Early and Middle Neolithic Nemunas culture and date Neolithic Corded Ware culture and flint quarry of Early Bronze Age.

Tomas OSTRAUSKAS, Rimutė RIMANTIENĖ

TYRINĖJIMAI KATROS IŠTAKŲ 1-OJOJE GYVENVIETĖJE 1998 M.

Katros Ištakų 1-oji senovės gyvenvietė, paminklosaugos sąrašuose vadinama Karaviškių 3-iąja senovės gyvenviete (A–41) (Varėnos r., Kaniavos sen., Karaviškių kaimas), yra apie 0,35 km į V nuo tilto per Nizelės (Draciliškos) upelį, nedidelėje 110×70 m dydžio kalvelėje, Katros upės Š

krante. Gyvenvietė rasta 1994 m. (žr. *ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 316). 1997 m. VU ekspedicija, vadovaujama T. Ostrausko, norėdama patikslinti gyvenvietės kultūrinio sluoksnio pobūdį ir chronologiją, Katros Ištakų 1-ojoje senovės gyvenvietėje atlikto nedidelio masto žvalgomuosius tyrinėjimus. 1997 m. buvo ištirtas 37 m^2 dydžio plotas.

1998 m. pagal sutartį su KVAD LII ekspedicija, vadovaujama R. Rimantienės, senovės gyvenvietėje ištyrė 150 m^2 plotą periodiškai ariamoje miško kvartalinės proskynos vietoje. Kvartalinė proskyna kerta kalvelę, kurioje buvo įsikūrusi senovės gyvenvietė, maždaug 340 azimutu per vidurį. Kartu ji atskiria R kalvelės dalį, kurioje auga senas miškas ir gyvenvietės kultūrinis sluoksnis išliko nepaliestas žmogaus veiklos, nuo V dalies, kurioje auga sodintas pušaičių jaunuolynas, o gyvenvietės kultūrinis sluoksnis apardytas gilaus, bet reto arimo miško, sodinant mišką.

Tyrinėjimams plotas pasirinktas kvartalinės proskynos gale, ties terasos pakraščiu, kur, kaip spėjome, turėjo būti intensyviausias kultūrinis sluoksnis. Gyvenvietė buvo tyrinėjama 2 m pločio juostomis, orientuotomis pagal pasaulio šalis. Naudotas bendras 1997 m. nustatytas 1 m^2 dydžio kvadratų tinklelis. Visi titnago dirbiniai, skaldytiniai ir technologiniai nuskėlimai bei ornamentuoti keramikos fragmentai ir akmens dirbiniai buvo fiksuojami plokštumoje 2 koordinačių sistemoje, pasižymint sluoksnio dalį, kurioje jie rasti. Titnago nuoskalos, neornamentuoti keramikos fragmentai ir perdegę kaulų fragmentai buvo renkami atskirai kiekviename kvadrate. Perkasų sienelių pjūviai P–Š kryptimi braižyti kas 2 m.

Viršutinį sluoksnį sudarė 11–60 cm, kai kur iki 70–80 cm storio perartas tamsiai pilko, juosvo dirvožemio sluoksnis. Šiame sluoksnyje buvo surinkta dauguma radinių. Pažymėtina perarto juosvo dirvožemio apatinėje dalyje aptikta titnago antrinio apdirbimo vieta. Dauguma nuoskalų koncentravosi nedidelėje apie 25–30 cm skersmens sankaupoje. Visas skaldyklos turinys buvo perartame juosvame dirvožemyje ir, matyt, jau keliskart apverstas plūgo. Po perartu dirvožemiu šioje vietoje buvo balsvas smėlis be radinių. Daugumą radinių iš skaldyklos sudarė nedidelės nuoskalėlės – plokščio retušo atliekos. Ši skaldykla buvo persijota per sietelį šlapiu būdu. Tirtojo ploto pačiuose pakraščiuose, ypač R, viršutinis juosvo dirvožemio sluoksnis galėjo būti ir nepaliestas arimo. Tačiau realiai dėl augmenijos šaknų sudaryto tankaus „demblio" aiškios ribos tarp perarto ir neperarto juosvo dirvožemio

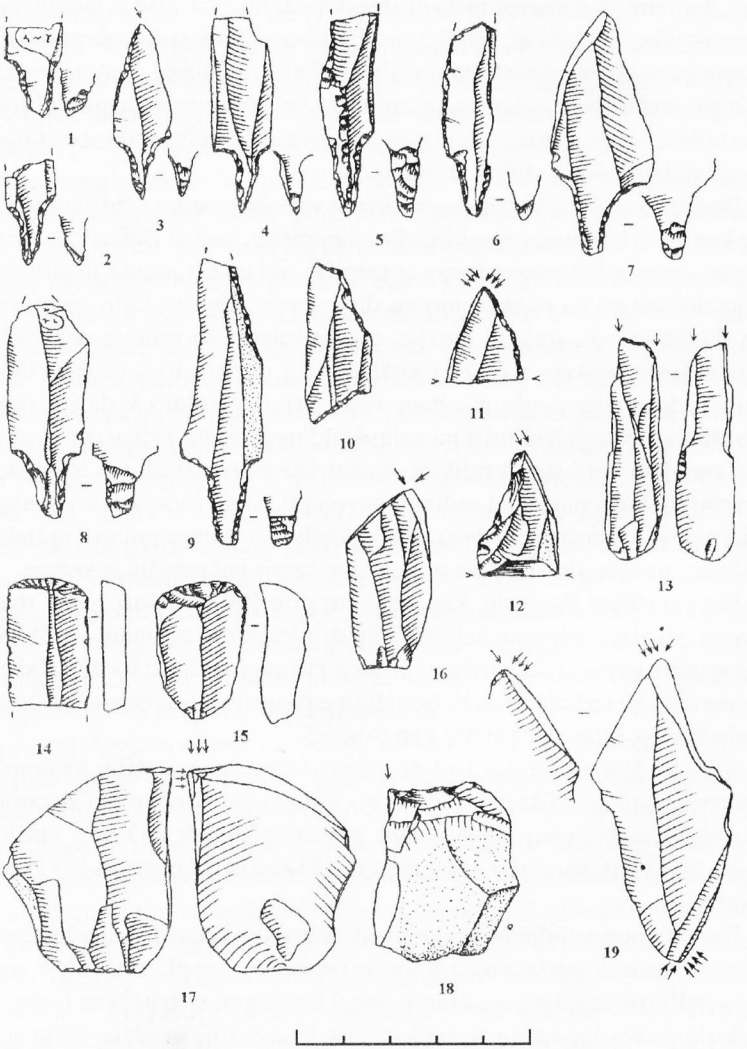
nepastebėjome. Nuėmus perartą juosvą dirvožemį, įvairiose tiriamojo ploto vietose išryškėjo 7 duobės, pripildytos daugiausia juosvo dirvožemio. 2-jose duobėse buvo aptikta kvartalinių stulpų liekanų. 3 duobių apatinėse dalyse išryškėjo rombo formos dėmės, orientuotos briaunomis pagal pasaulio šalis – kvartalinių stulpų žymės. Manome, kad likusios 2 vėlyvos duobės taip pat sietinos su kvartalinių stulpų statymu.

Ilgalaikio arimo kvartalinės proskynos vietoje, ypač jos centrinėje dalyje, daug kur visas kultūrinis sluoksnis buvo perartas, tačiau išlikusiose vietose nemažai radinių buvo aptinkama ir tamsiai rudame, rudame nujaurėjusio smėlio sluoksnyje po perartu juosvu dirvožemiu. Šis sluoksnis vidutiniškai buvo iki 20–26 cm storio ir storėjo einant tolyn nuo terasos pakraščio Š kryptimi. Jame išryškėjo nemažai medžių išvartų, duobių. Kiek daugiau titnago radinių rudo smėlio sluoksnyje buvo išlikę tiriamojo ploto V dalyje, tarp jų nemažai vėlyvajam paleolitui ir mezolitui būdingų formų. Tačiau apibendrinus reikia pasakyti, kad stratigrafiškai įvairių laikotarpių radiniai neišsiskyrė. Paprastai tik labai pavieniai radiniai buvo aptinkami rudo smėlio apatinėje dalyje, o po juo esančiame balsvo, gelsvo smėlio sluoksnyje radiniai aptinkami tik išimtiniais atvejais, sietinais su kurmiarausiais bei medžių šaknimis.

Planigrafiškai išryškėjo, kad, artėjant prie 1997 m. ištirto 5 m^2 dydžio ploto su gausiais vėlyvojo paleolito Svidrų kultūros radiniais, ir 1998 m. tirtame plote gausėjo šiai kultūrai būdingų titnago radinių formų. Žalvario amžiaus titnago radiniai visame tyrinėtame plote, priklausomai nuo bendro radinių kiekio, buvo pasiskirstę gan tolygiai.

1998 m. Katros Ištakų 1-ojoje gyvenvietėje buvo aptikti nesuardyto kultūrinio sluoksnio likučiai ir surinkti itin gausūs titnago bei keramikos radiniai iš čia buvusių įvairialaikių gyvenviečių: 19 295 vnt. apdirbto titnago, 3 915 vnt. keramikos fragmentų, 171 kaulų fragmentas ir 7 akmens dirbiniai.

Pirmasis apgyvendinimo laikotarpis sietinas su vėlyvojo paleolito Svidrų kultūra. Gausūs titnago radiniai, koncentravęsi ištirtojo ploto V dalyje, sietini su šios kultūros ankstyvuoju etapu, pagal tipologinius kriterijus (antgalius su išskirta įkote) datuotinu vėlyvojo driaso laikotarpio pradžia–viduriu (IX tūkst. pr. Kr. vidurys pagal nekalibruotas C14 datas). Pavieniai antgaliai su neišskirta įkote rodo šios kultūros vėlyvojo etapo (IX tūkst. pr. Kr. pabaiga –



Pav. 5. Paleolitiniai titnago radiniai iš Katros Ištakų 1-osios gyvenvietės.
Fig. 5. Palaeolithic flint finds from the Katros Ištakos 1st site.

VIII tūkst. pr. Kr. pradžia) stovyklavietės arba stovyklaviečių buvimą (pav. 5).

Aptikti Kudlajevkos ir Komornicos tipo mikrolitai byloja apie šios ankstyvojo–vidurinio mezolito kultūrinės bendrijos gyvenvietės pėdsakus.

Nemažai titnago dirbinių sietina su Janislavicų kultūros gyvenviete: lancetai, trapecijos, mikrorėžtukai, ovaliniai kirveliai, kampiniai rėžtukai, suformuoti nulaužtuose skelčių galuose, ir kiti. Neaišku, ar galima šiam kompleksui priskirti dalį keramikos su augalinėmis priemaišomis.

Vėlyvajame komplekse, datuotiname daugiausia žalvario amžiaus pradžia, tiek titnago apdirbimo technikoje, tiek ir keramikoje galima išskirti keletą skirtingų grupių. Tarp keramikos pagal priemaišas išsiskiria šukės su augalinėmis priemaišomis ir daugiausia Pamarių kultūros bruožais. Tačiau galbūt tarp jų yra ir negausių ankstyvojo neolito keramikos šukių. Dalis akytos keramikos, liesintos smėliu, turi Rutulinių amforų kultūros keramikos požymių (ornamentą, formas). Didžioji dalis keramikos yra liesinta grūstu granitu. Labai nedaug fragmentų su augalinėmis bei grūsto granito priemaišomis. Galbūt tai tik atsitiktinai pakliuvusių žolių stiebelių atspaudai. Pagal ornamentiką ir formas tarp keramikos galima išskirti grupes su Pamarių, Tšineco, Rutulinių amforų, galbūt vėlyvajai neolitinei Nemuno kultūroms būdingais bruožais. Titnago apdirbimui būdinga nuoskalinė technika, paremta briauninių ir netaisyklingų nuoskalinių skaldytinių nuoskaloms naudojimu. Tačiau aptikta ir keletas specifinių skaldytinių taisyklingoms skeltėms, besiskiriančių nuo mezolitinių bei dirbinių, pagamintų iš nuo jų nuskeltų skelčių. Yra nemažai skaldytinių formų, tarpinių tarp minėtųjų nuoskalinių ir skeltinių. Šiuo metu negalime pasakyti, ar ankstyvojo žalvario amžiaus keramikos bei titnago apdirbimo tipų įvairovė rodo kelių skirtingų vėlyvojo neolito–ankstyvojo žalvario amžiaus gyvenviečių buvimą šioje vietoje, ar tik atspindi tam laikotarpiui būdingų įvairių stilių simbiozę. 1998 m. tyrinėjimai leido patikslinti Katros Ištakų 1-osios senovės gyvenvietės chronologiją: vėlyvasis paleolitas, ankstyvasis ir vėlyvasis mezolitas, neolitas, ankstyvasis žalvario amžius.

Tomas OSTRAUSKAS, Rimutė RIMANTIENĖ

Investigations carried out in 1998 in Katros Ištakos settlement 1

The area of 150 m² was excavated in Katros Ištakos source settlement 1 (Varėna district) in 1998. The uncovered finds date to Swiderian culture of Late Paleolithic, Kudłajewka and Janisławic cultures of Mesolithic and Old Bronze Age settlement with traits of post-Corded Ware culture and Trzyniec culture. Some finds provide evidence that a Neolithic settlement of Globular Amphora culture used to exist in the investigation site.

Egidijus ŠATAVIČIUS

KALVIŲ SENOVĖS GYVENVIETĖ

Kalvių senovės gyvenvietė (Kaišiadorių r., Kruonio sen.) yra 0,8 km į PV nuo Kalvių bažnyčios, 0,55 km į ŠV nuo Kalvių–Vilūnų kelio, 0,1 km į V nuo Kalvių ežero įlankos V kranto ir 50 m į ŠR nuo Basonių II–Kalvių kelio. Gyvenvietė buvo įkurta ant stataus ir aukšto smėlėto ežero kranto, užima 0,85 ha dydžio plotą.

1996 m. gyvenvietė įtraukta į „Nekilnojamųjų kultūros vertybių registro Archeologinių vietų sąrašą" kaip Basonių antrojo kaimo senovės gyvenvietė (A 59). Jos teritorija nuo seno ariama. Grąžinus žemę buvusiems savininkams, šiuo metu paminklas atsidūrė privačios nuosavybės teritorijoje.

Kalvių senovės gyvenvietė rasta 1995 m. A. Girininko vadovaujamos žvalgomosios ekspedicijos metu (žr. *ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 290–296). Tuomet ariamojo lauko paviršiuje surinkti 135 titnago dirbiniai.

1999 m. vasarą Kaišiadorių muziejus vykdė žvalgomuosius šios gyvenvietės tyrinėjimus. Š paminklo dalyje, prie miško, ištirtas 40 m² (10×4 m) dydžio plotas, orientuotas R–V kryptimi.

Perkasoje atsektas toks susisluoksniavimas: viršuje buvo 22–46 cm storio armuo – pilkas žvyringas sluoksnis, giliau slūgsojo šviesios spalvos žvyras – įžemis. Pastarojo sluoksnio viršuje, iš karto po arimu, atsidengė keletas anglingų dėmių. Greičiausiai tai prieš 50 m. buvusios sodybvietės liekanos.

Perkasoje surinkta apie 460 titnaginių radinių. Beveik visi rasti armenyje ir tik keletas – įžemio paviršiuje. Gyvenvietėje naudotas geros kokybės pilkšvas titnagas. Didžioji dalis kolekcijos titnaginių radinių (66,7%) pasidengę stora balta patina, o likusieji jos neturi arba pasidengę plonesne. Kolekcijoje daugumą sudaro įvairaus dydžio nuoskalos (75,2%), o skeltės ir jų dalys – tik 17,2%. Be to, aptiktos 4 sunaudotų skaldytinių šerdys ir rėžtukinė nuoskala.

Preliminariai radinius pagal patinos storį galime datuoti 2 laikotarpiais: pasidengę stora balta patina priklauso vėlyvojo paleolito (IX tūkst. pr. Kr.) Svidrų kultūrai, o su plona patina ar jos neturintys – mezolito pirmajai pusei (VIII – VII tūkst. pr. Kr.).